

מבט על, גיליון 729, 5 באוגוסט 2015

הדרך הארוכה היא הקצרה: המסלולים האפשריים של איראן לפצצה

אבנר גולוב

הסכם וינה בין איראן למעצמות נועד למנוע מאיראן להשיג נשק גרעיני, אך למרות שהוא מצמצם את הסיכוי לכך בטווח הזמן של העשור הקרוב, אין הוא מבטל לחלוטין את האפשרות שאיראן תגיע לפצצה ואף מהווה נתיב חלופי בדרכה לפצצה ולכן מגביר את הסיכוי, שכך יקרה בעשור השני להסכם. על כן נראה, שהכותרת שבחר שר הביטחון הישראלי משה יעלון לספרו: "דרך ארוכה קצרה" הולמת את האסטרטגיה הגרעינית שאומצה על ידי איראן כאשר חתמה על הסכם הגרעין.

עד לחתימת ההסכם היו לאיראן שני מסלולים, שבאמצעותם יכולה הייתה להשיג נשק גרעיני. המסלול האחד, "פריצה לפצצה" – הפעלת כל יכולותיה, כדי לחצות את הסף הגרעיני. מאז תחילת פיתוחה של תכנית הגרעין האיראנית, הסבירות של תרחיש זה הייתה נמוכה מאוד. האיראנים הסיקו לקחים מהניסיון העיראקי והצפון-קוריאני ופיתחו אסטרטגיה, שבמסגרתה בחרו בדרך הבטוחה ביותר – לא הקצרה ביותר – לפצצה. תכנית הגרעין האיראנית התקדמה בעשור האחרון בהירות, תוך תמרון בין אילוצים פוליטיים – פנימיים ובינלאומיים. רק במקרה של איום קיומי על המשטר או משבר בינלאומי, שייתפס כחלון הזדמנויות מועט סיכונים – איראן צפויה לסטות מגישתה הזהירה ולפרוץ לנשק גרעיני. הסכם הגרעין, אשר מאריך את זמן הפריצה לפצצה ממספר חודשים לשנה מעלה את רף הסיכונים עבור איראן, הגלום בתרחיש זה, אך הוא אינו מענה הולם לסכנת הפריצה לפצצה. לפי ההסכם, הפרות איראניות את תכניתו תטופלנה במסגרת מולטילטרלית ותגרורנה את החזרת הסנקציות. אולם, ישימותה של אפשרות זו מוטלת בספק לנוכח נחישות איראנית לפרוץ לפצצה: סנקציות כלכליות, שמטבען נזקקות לזמן ממושך על מנת להשפיע במידה ניכרת, הן נשק שיעילותו צפויה להיות מוגבלת, בפרט אם המשטר האיראני יחוש איום מידי לשרידותו. כן עלול מנגנון ענישה בינלאומי להתגלות כלא-יעיל בנסיבות, שהקהילה הבינלאומית תהיה עסוקה במשבר אחר. בנוסף, קיימת סכנה, כי ככל שאיראן תמשיך לפתח את מערך המחקר הגרעיני שלה וצנטריפוגות מתקדמות ויעילות יותר, כן תגבר הסכנה שהמשטר האיראני, אם יחוש מאוים או שנקרית בדרכו הזדמנות מעוטת-סיכונים יחסית, יבחר בפריצה לפצצה.

המסלול השני, "הזחילה לפצצה" – פעילות גרעינית חשאית, במקביל לפעילות המוצהרת, שתכליתה לקצר את המרחק מהסף הגרעיני, כך שניתן לחצותו במהירות תוך צמצום מהותי של סיכונים נלווים. למעשה, כך נהגה איראן לאורך שנים. משום שאסטרטגיה זו ממושכת ואיטית יותר מתרחיש הפריצה, הסכם הגרעין נותן לו מענה טוב יותר. עם זאת, מענה זה רחוק מלהיות אידיאלי. סביר שבמסגרת אסטרטגיה זו תנקוט איראן הפרות הדרגתיות, שבאמצעותן תבחן את ערנותה של הקהילה הבינלאומית וכן את סף וזמן התגובה שלה. הסכם הגרעין אינו מגדיר או קובע תגובה אוטומטית להפרות "שוליות", אלא מתנה ביקור של פקחי סבא"א באתרים לא-מוצהרים, החשודים בפעילות גרעינית; בהסכמה איראנית ובמנגנון האכיפה, המחייב, שלפחות מדינה אחת תפעל להשבת הסנקציות. או אז תעלה שאלת הנכונות האמריקאית לפעול לאכיפת ההסכם – גם לנוכח התנגדות צפויה, מצד רוסיה וסין. בזמן המשא ומתן עם איראן, ארצות הברית טענה שהשבת הסנקציות ללא קונצנזוס תוביל לקריסתן בפועל, וקיים חשש שבעתיד תתממש הערכה זו.

נראה אם כן, שההסכם נותן מענה מוגבל בלבד לשני ערוצי ההתגרענות הפוטנציאליים של איראן. חמור מכך, הוא מאפשר לה התקדמות בערוץ שלישי, משולב: "הליכה ודילוג לפצצה". אם בעשור הראשון להסכם ממשלת איראן תחליט שאינה מסתכנת בחציית הסף הגרעיני, היא תוכל לעשות זאת בעשור השני תוך נטילת סיכון מינימלי. איראן תוכל להרחיב בהדרגה את היקף

תכניתה הגרעינית, עד להסרת רוב המגבלות שהוטלו עליה לאחר חמש שנים נוספות. אז יצטמצם "לאפס" זמן הפריצה, כפי שטען הנשיא אובמה.

אם כך יקרה, הנכונות האמריקאית לעצור את איראן תהיה קריטית, ובפרט עצם יכולתה של ארצות הברית לממש את האופציה הצבאית בטווח זמן קצר מאוד. באחרונה טען הנשיא אובמה, כי הישגיה של האופציה הצבאית יהיו מוגבלים וכי הפעלתה תגרום מלחמה במזרח התיכון; האם בעשור השני להסכם תהיה אופציה זו, שייתכן שהפעלתה תהיה הדרך היחידה לנסות ולמנוע מאיראן נשק גרעיני מאיראן, אטרקטיבית יותר מאשר כיום? כלל לא בטוח. לתקיפת תכנית הגרעין האיראנית, שתפתח במסגרת ההסכם ועל בסיס לגיטימציה בינלאומית, תידרשנה ראיות חד-משמעיות להפרות איראניות וכן לגיטימציה בינלאומית רחבה למהלך. איסוף הראיות וגיוס התמיכה הבינלאומית ידרשו זמן, שלא יעמוד לרשות הממשל האמריקאי, אם יבקש לעצור את איראן בעת שזו תבחר "לדלג" לפצצה.

נוכח אפשרות מאיימת זו, על ארצות הברית לפתח מענה הולם. ראשית, יש לשקם את אמינותה של האופציה הצבאית הכירורגית. גם אם את הממשל האמריקאי מנחה הערכה, כי הפעלתה של אופציה זו תוביל למלחמה, כדאי לשקול שוב הכרזות בנוסח זה שכן הן מחלישות את תוקפו של הסכם הגרעין – מה גם שאין איראן מעוניינת בהסלמה אזורית ובעימות צבאי ישיר עם ארצות הברית. בניגוד לתגובה העיראקית והסורית לתקיפות מתקניהן הגרעיניים, איראן צפויה להגיב, אך כפי שהתנהלה עד כה בתחום הגרעין, ניתן להעריך שתגובתה תהיה מדודה וזהירה.

שנית, וכרכיב משלים לעסקת הגרעין עם איראן, יש לפעול בנחישות לעצירת תכנית הטילים האיראנית לפני השגתה של יכולת לזווד טילים בליסטים עם ראשי קרב גרעיניים. אם איראן תצליח לפתח פצצה גרעינית למרות תכתיביו של הסכם הגרעין, שיפורה של תכנית הטילים שלה יהיה המכשול האחרון בדרך להפיכתה למעצמה גרעינית. ההסכם שנחתם בין המעצמות לאיראן איננו מספק מענה לאיום שבתכנית הטילים האיראנית, אלא קובע, כי הסנקציות הקשורות אליה תוסרנה לאחר שמונה שנים. הגבלת תכנית הטילים עשויה למנוע החלטה איראנית לחצות את הסף הגרעיני, שכן זו לא תוכל לתרגם את יכולתה הטכנולוגית בתחום הגרעין ליכולת צבאית מבצעית.

אשר לישראל, יכולתה לפעול כיום מול שלושה ערוצי ההתגרענות האיראניים – מוגבלת. שעל כן, עליה לחתור לגיבושו של הסכם צד בינה לבין ארצות הברית, שיתמקד בתאומן של תכניות פעולה למקרה של הפרות איראניות את ההסכם ובהידוק שיתוף הפעולה המודיעיני ביניהן, אשר יסגור "חורים" בפיקוח על תכנית הגרעין האיראנית. יתר על כן, השבת האמינות של האופציה הצבאית הישראלית, לצד השבת הרלוונטיות של האופציה הצבאית האמריקאית, תחזק את האפקטיביות של הסכם הגרעין על שום ממד ההרתעה שיתלווה אליה, ולכן תצמצם את הסיכוי שייווצר צורך להפעיל אותו. כך ניתן יהיה להעלות את הסיכוי, שגם דרכה הארוכה של איראן לפצצה תחסם.